

22 Kerk en godsdienst

Technologie, economie en geld aanjagers van klimaatcrisis

● Klaas van der Zwaag

De huidige discussie over klimaat is een samenballing van het al decennia durende debat over het milieu, vindt prof. dr. ir. Egbert Schuurman. „De achterliggende oorzaak is de macht van de economie, aangestuurd door de techniek en de wetenschap. Maar vooral geld is de drijvende oorzaak. Het geld is het grote kwaad in de wereld. Het geld wint het áltijd.”

Prof. Schuurman (84) heeft als techniekfilosoof en als politicus namens de ChristenUnie zich regelmatig gebogen over actuele kwesties in politiek, wetenschap en samenleving. Zijn werken over de desastreuze impact van de techniek op de schepping zijn in verschillende talen vertaald, recent in het Portugees, Spaans en eerder al in het Chinees en Engels.

De emeritus hoogleraar in Delft en Amsterdam volgt de discussies over klimaat en milieu nog steeds intensief en dat al decennialang. Hij schreef in 1974 een artikel in de bundel „De aarde is er ook nog”. Op de achterflap staat te lezen dat de mensheid voor „het levensgrote probleem van de milieucatastrofe” staat. Zijn de tijden wel veranderd? Prof. Schuurman: „Ik schreef over de religieus-wijsgerige achtergronden van het milieuprobleem. Van een aantal theologen kreeg ik een reactie. Een van de studenten in de theologie schreef naar aanleiding van dat artikel er een scriptie over. Verder was er geen aandacht.”

Een roepende in de woestijn?

„Dat ben ik nog steeds. In 2002 was ik afgevaardigde naar de tweede VN-conferentie in Johannesburg over milieu en klimaat. Over de achtergronden en oorzaken werd echter niet gesproken. Mijn levenswerk heeft altijd gestaan in het teken van de bezinning op de techniek. Moderne techniek is geabstraheerde wetenschap en maakt de mens los van de natuur. De machten van wetenschap, technologie en economie krijgen meer en meer invloed op de cultuur. Met als gevolg de vele cultuurproblemen van vandaag, waaronder de klimaatcrisis het meeste opvalt. De God is dood-theologie heeft veel weerstand onder christenen gebroken en de cultuur seculari-

seert onder invloed van de technisch-economische ontwikkeling razendsnel.”

Orthodoxe christenen hadden eigenlijk weinig belangstelling voor de vragen van milieu en beheer van de aarde. Hoe komt het dat zij dit overlieten aan zogenaamde linkse christenen?

„In gereformeerde kring werd voluit de werkelijkheid, dus ook de natuur, erkend als Gods schepping. Stilzwijgend en zich niet eens bewust van de on-Bijbelse visie op de natuur sloot men zich aan bij de gangbare cultuurontwikkelingen in industrie en landbouw. Over het algemeen kozen studenten uit reformatorische kring de richting van de techniek. Dat kon het minste kwaad. Aanvankelijk was er in landbouwkringen verzet tegen de industrialisering van akkerbouw en veeteelt. Nu, vijftig jaar later, zijn boeren er zelfs verdedigers van geworden. Ik sprak in die tijd, van 1972 tot 1990, veel voor de CBTB. Ik kreeg toen wel instemming, vooral van de boerinnen. De mannen zeiden meer dan eens tegen me dat ze door de bankwereld onder druk werden gezet. Zo is de aanpassing verlopen. In de kleine, persoonlijke cultuur waren voor christenen de dingen die gaande waren overzichtelijk, maar in de grote cultuur niet. Ze lieten zich er zelfs sterk door beïnvloeden. Dat linkse christenen wel verzet boden had te maken met het feit dat secularisatie en ontkerkelijking drongen tot meer horizontale aandacht. Ze werden cultureel actief.”

Paus Franciscus waarschuwt tegen de uitbuiting van de schepping als gevolg van neoliberalisme en ongeremd groeidenken. Een voorbeeld voor protestanten?

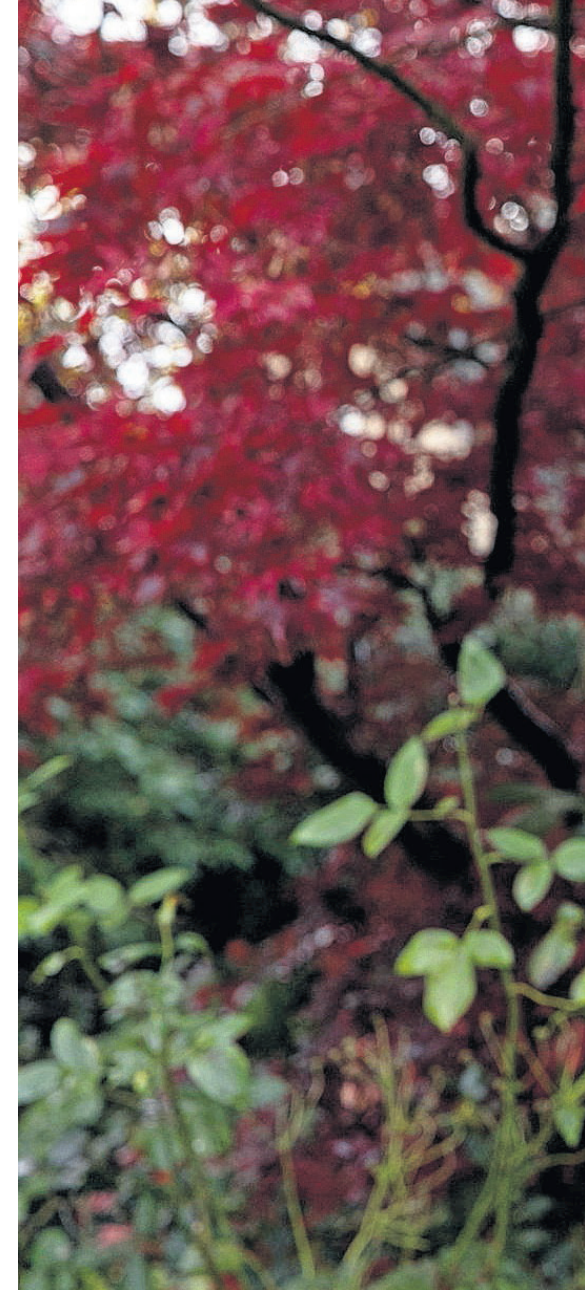
„Ik heb van zijn visie genoten. Hij komt ook uit een derdewereldland. Dat zegt veel. Ook als men terecht bij ons de schaduwzijden van neoliberale praxis onderkent, ziet men niet dat de overschatting van de technologie

Prof. dr. ir. Egbert Schuurman is graag in zijn biologische tuin te vinden. „De cultuurontwikkeling wordt geleid door het symbolisch beeld van de machine, in plaats van door het Bijbelse cultuurmodel van de tuin.” beeld Erik Kottier

en haar methode veel schadelijke gevolgen heeft. Dat komt omdat de gelddrift van de neoliberale economie veel slachtoffers maakt en via die economie ook de natuur uitbuit en ontwricht. Het denken wordt een materialistisch, technisch denken. Je kunt zelfs zeggen dat de cultuurontwikkeling geleid wordt door het symbolisch beeld van de machine, in plaats van door het Bijbelse cultuurmodel van de tuin. Dus eigenlijk dood tegenover leven. De technologie en het technische denken, dat ook buiten de techniek overheersend is geworden, verzetten zich tegen de erkenning dat we in Gods schepping leven. Daarin zie je invloed van de visie op de natuur van Karl Marx en anderen die hem volgden. Het komt erop neer dat de natuur iets neutraals en zinloos is, dat wij mensen met de techniek zin geven. Dit technicisme is nog steeds springlevend en werkzaam, maar krijgt in kritische cultuurbeschouwingen, ook van christenen, nauwelijks aandacht.”

Islam als bondgenoot

Opvallend is dat prof. Schuurman bij zijn

Kerk en godsdienst 23

Heil heeft verticaal en toekomstig aspect

De discussie over milieu en klimaat raakt ook de reikwijdte van de verzoening. Missioloog Stefan Paas stelde onlangs in het tijdschrift "Kerk en theologie" dat het heil een verticale en toekomstgerichte dimensie heeft. In het verticale model houdt het heil in dat we gered worden uit deze wereld, in het toekomstgerichte model houdt het heil in dat God Zijn Koninkrijk zal vestigen en ooit alles zal zijn in allen. Het is de opdracht om bekering te verbinden met het maatschappelijke leven. „Het is de organische verbinding tussen actieve betrokkenheid op de wereld en innerlijke transformatie die het christelijk leven vitaal houdt.” Prof. dr. Herman Paul nam het vorige week tijdens de bijeenkomst rond de Canadese filosoof Charles Taylor op voor de bezinning op het klimaat. Hij zag in de klimaatcrisis de schaduwzijden van de moderne tijd, naast de uitbuiting van de aarde en de alsmaar groeiende kloof tussen arm en rijk. „Als kerkgangers zeggen schuld te willen belijden over alle woorden, gedachten, daden of nalatigheden die strijden met hoe God de mens bedoeld heeft, dan kunnen ze niet zwijgen over de verwoesting van onze planeet.” Schuldgevoel helpt het klimaat niet, betoogde de protestantse predikant dr. Sam Janse recent. Van ons

Prof. dr. Herman Paul.
beeld RD, Anton Dommerholt

wordt ascese, onthouding gevraagd. Uit een recente enquête van het Nederlands Dagblad kwam naar voren dat het klimaat en de zorg voor de schepping essentiële onderdelen zijn van het geloof. Milieudefensie is een "klimaat- en geloofsgroep" begonnen die oproept tot vieringen en verbinding gezocht heeft met het interreligieuze verband "In Vrijheid Verbonden."

afscheid in Wageningen in 2007 ook de islam in zekere zin als een bondgenoot zag in de zorg voor de schepping. „Moslimstudenten gaven mij werken vanuit de islam te lezen die wezen op de westerse cultuur als oorsprong van de wereldwijde crisis van klimaat en schepping. Zij keken vooral naar het christendom als boosdoener, maar ik zie de verlichting als de gesecculariseerde vorm van het christendom als oorzaak van de malaise in de cultuur. Dat neemt niet weg dat we veel kunnen leren van hun kritiek op de westerse cultuur. Het technische denken ziet af van de oorsprong van alles in God en reduceert de geweldige schepping tot een machine. Natuur is een nog te onderzoeken en te beheersen technische werkelijkheid. Dit is de grond van het klimaatprobleem, dat meer is dan uitstoot van CO₂.”

Iemand als Bob Goudzwaard was destijds vaak een roepende in de woestijn. Hij waarschuwde tegen kapitalisme en vooruitgangdenken. Hoe hebt u zijn geluid ervaren?

„Ik heb me altijd met Goudzwaard verwant gevoeld. Voor mij zijn economisme of kapitalisme en technicisme, dat wil zeggen de verabsolutering van de economie en de techniek, als het ware een Siamese tweeling, waarvan het technicisme het eerst geboorterecht of het primaat heeft. Goudzwaard heeft dat altijd beaamd, maar je vindt het niet duidelijk terug in zijn publicaties. Wel schreef hij een prachtig voorwoord bij de Engelse vertaling van mijn "Techniek en Toekomst." Maar een grotere profeet vind ik E. F. Schumacher, die de cultuurcrisis analyseert met zijn boeken "Hou het klein" en "Gids voor Verdoolden". Hij heeft geponeerd dat de wereldwijde techniek en economie wereldbedreigend zijn geworden en ons op een dwaalspoor hebben gezet. Helaas hebben zijn voorstellen en ideeën

”
Reformatorische studenten kozen vaak de richting van de techniek. Dat kon het minste kwaad

weinig cultuureffect gehad, ondanks zijn wereldwijde invloed in de jaren tachtig met de energiecrisis.”

Hoe ondergingen de kerken de rapporten van de Club van Rome in de jaren zeventig?

„Overheersend was er meer kritiek op dan bijval. In de jaren 70 zijn er conferenties over het klimaat geweest, waar ik ook aan deelnam, of mocht spreken op bijeenkomsten van de Raad van Kerken en het vroegere CNV. Wonderlijk eigenlijk dat ik dan meestal wel instemming kreeg. Maar de uitwerking ervan wacht tot op vandaag. We kunnen de klimaatcrisis nauwelijks meer behapstukken. De gassen die nu in de atmosfeer zijn gekomen, halen we er nauwelijks uit.”

Hoe komt het dat orthodoxe christenen meer aandacht hadden voor micro-ethische zaken als abortus en euthanasie en minder voor de macro-ethiek zoals milieu en klimaat?

„Dat heeft te maken met de kleine persoonlijke en overzichtelijke cultuur, waar men invloed op heeft, in tegenstelling tot de grote onoverzichtelijke cultuur van technologie en economie. Terwijl juist in de grote cultuur het leven in allerlei vormen in Gods schepping wordt bedreigd en vernietigd. Eigenlijk is er lange tijd geen zorg geweest voor milieu en natuur en de verwoesting van beide. Eigenlijk wel heel vreemd, omdat ruimteonderzoek leert dat de planeet aarde misschien wel de enige planeet in de geweldig grote kosmos is met leven. Hoe bijzonder is het wonder van het leven! We zouden er zuiniger mee om moeten gaan. We zijn hardleers. Begrijp me goed: ik zie ook het gevaar van horizontalisme. We krijgen hier geen hemel op aarde, want die komt er alleen door Gods ingrijpen. Jezus Christus en Zijn Koninkrijk vormen de kracht en dynamiek van de schepping en daarom blijf ik vol hoop.”

Klimaat boeit vooral grote kerken en oecumene

De zorg voor het klimaat is vooral een zaak van de grote kerken en de oecumene. De Wereldraad van Kerken heeft de afgelopen decennia de klimaatcrisis regelmatig aan de orde gesteld tijdens de assemblys, vooral sinds steeds meer kerken in de derde wereld lid zijn geworden. De arme landen ondervinden dagelijks de gevolgen van de klimaatveranderingen. Paus Franciscus zette zijn ideeën over het klimaat onder meer uiteen in de encyclieken "Laudato Si'" en "Fratelli Tutti". De zorg voor de schepping is voor hem de basis voor ontwikkeling en vrede in de wereld. De aanpak van de milieuproblematiek mag zich niet beperken tot economische, wetenschappelijke of technische oplossingen. De omgang met de natuur veronderstelt een dieperliggende motivatie. Die komt volgens de kerkleider voort uit verbondenheid met de naaste (in het bijzonder de arme), met de kosmos en met de Schepper. Eerbied voor de natuur heeft dus te maken met het besef dat we er als mens niet zomaar boven staan, maar er deel van uitmaken. De paus spreekt in die zin van een integrale ecologische bekering, als individu én als gemeenschap, en vastbeslotenheid om een weg van herstel van de schepping in te slaan.

Paus Franciscus en Olav Fykse Tveit van de Wereldraad, twee spelers in klimaatdebat. beeld WCC